

§ 13. МАСТАЦТВА СТАРАЖЫТНАЙ ІНДЫ: ІДЭАЛЫ ПРЫГАЖОСЦІ

Культура Старажытнай Індыі ўзнікла амаль адначасова з іншымі культурамі Старажытнага Усходу. Аднак еўрапейцы адкрылі для сябе багацце гэтай цывілізацыі зусім нядаўна, у XX стагоддзі.

Таямніцы культуры Харалы. У паўночна-заходняй частцы паў-острава Індастан, у даліне ракі Інд, узнікла своеасаблівая культура Харалы, якая паклала пачатак развіццю мастацтва Старажытнай Індыі.

Калі на большай частцы планеты цывілізацыя знаходзілася на стадыі першабытнага грамадства, на тэрыторыі Харалы квітнела гарадское жыццё.

Цікавы факт!

Руіны горада Махэнджа-Дара робяць незабыўнае ўражанне. Нядзіўна, што яны ўвайшлі ў Спіс аб'ектаў Сусветнай спадчыны ЮНЕСКА.

Росквіт харапскай культуры доўжыўся амаль два тысячагоддзі! Навукоўцы налічылі некалькі дзясяткаў на дзівя аднолькавых гарадоў, са строгай планіроўкай вуліц і дамамі, створанымі, як мы казалі б

Руіны г. Махенджа-Дара (III тыс. да н. э.)

сёння, «па тыпавым праекце». Селішчы агароджваліся магутнымі цаглянымі сценамі.

Галоўнымі гарадамі — цэнтрамі харапскай культуры — былі Махенджа-Дара і Харапа. Гэтыя гарады адрозніваў на дзіва высокі ўзровень цывілізацыі. Засушлівы клімат стаў прычынай асаблівага стаўлення да вады — адной з галоўных каштоўнасцей гараджан. У дамах будавалі студні, памяшканні для абмыванняў. Існавалі і грамадскія калодзежы, і нават басейны. У гарадах дзейнічала сістэма водазабеспячэння і каналізацыі.

У руінах гарадоў навукоўцамі былі знойдзены прадметы мастацкага рамяства: ювелірныя ўпрыгажэнні, каменныя і бронзавыя фігуркі людзей, пячаткі з выявамі жывёл, керамічныя вырабы і нават дзіцячыя цацкі.

У культуры Харапы асаблівае значэнне меў культ вады. Як гэта адлюстравалася ў архітэктуры?

Унікальнасць старажытнаіндыйскай архітэктуры. Паступова цывілізацыя Харапы прыйшла ў заняпад. Пачаўся перыяд развіцця культуры Старажытнай Індыі, вядучую ролю ў якой адыгрывала рэлігія. Рэлігійныя перакананні прывялі да з'яўлення ў мастацкай культуры новых тэм, сюжэтаў і вобразаў.

Рэлігійныя погляды старажытных індыйцаў паўплывалі і на развіццё архітэктуры. З узнікненнем *будызму* — першай сусветнай рэлігіі — у Старажытнай Індыі разгарнулася маштабнае будаўніцтва культавых збудаванняў.

Унікальным тыпам збудаванняў была *будыйская ступа*. Гэта грандыёзная каменная паўсфера на пастаменце. На вяршыні ступы ўзвышалася невялікая надбудова, у якой захоўваліся святыя рэліквіі. Надбудову ўвенчвалі сімвалічныя парасоны, што атаясамліваліся з часткамі Сусвету.

Адным з сусветна вядомых і захаваных збудаванняў з'яўляецца *ступа ў горадзе Сянчы*. Асабліваю цікавасць выклікаюць вароты ступы. У рэльефах, якія ўпрыгожваюць іх, бачна майстэрства мастакоў у разьбе па камені. Тут нас сустракаюць выявы сланоў, ільвоў,

Ступа ў г. Санчы
(I ст. да н. э. — I ст. н. э.)

буйвалаў, паўлінаў, характэрныя для старажытнаіндыйскай культуры. Мы бачым і сцэны гістарычных бітваў. Вобразы рэальнага і фантастычнага светаў, пераплятаючыся паміж сабой, адкрываюць нам шлях да спазнання каштоўнасцей індыйскага мастацтва.

Разгледзьце ступу ў горадзе Санчы. У чым, на ваш погляд, заключаецца незвычайнасць архітэктурнай формы самой ступы, а таксама лесвіц пры ёй, агароджы і варот?

Пячорныя храмы. Па ўсёй тэрыторыі Індыі будаваліся і будыйскія храмы — *чайцы*. Іх высякалі ў скалах, а таксама ўзводзілі на адкрытай прасторы.

Самы вялікі пячорны храм — *чайцьця ў горадзе Карлі*. Ён размяшчаецца на глыбіні 40 метраў.

Чайцьця ў г. Карлі (I ст. да н. э.)

Пячорныя храмы ў Аджанце (II ст. да н. э. — V ст. н. э.)

Унутры — прасторная выцягнутая зала, у завяршэнні якой устаноўлена ступа — як адзін з сімвалаў будыйскай веры. Гэта частка храма, як і алтар хрысціянскіх цэркваў, была найбольш значнай. Унутраныя калоны чайцы ў Карлі маюць падмурак, які нагадвае гліняную пасудзіну. З яго, нібы ствол дрэва, вырастае васьмігранная калона. Завяршае калону форма, якая нагадвае перавернуты звон. На кожнай калоне ўстаноўлены скульптуры сланоў з вершнікамі.

Уражвае пышнасцю і *храмава-манастырскі комплекс у Аджанце*. Гэтыя архітэктурныя збудаванні арганічна зліваюцца з прыродным ландшафтам. Уваход у чайцы багата аздоблены рэльефамі з выявамі багоў, чалавечых фігур, жывёл і арнаментальнымі паясамі.

Уявіце, што вы апынуліся ў прасторнай зале чайцы ў горадзе Карлі. Якія адчужанні можа выклікаць раскошна арганізаваная прастора ўнутры гэтага храма?

Скульптура і жывапіс Старажытнай Індыі. Архітэктурнае Старажытнай Індыі нельга ўявіць без багатага скульптурнага і жывапіснага афармлення. Незвычайным манументальным збудаваннем была *стамбха* — каменная калона, на вяршыні якой устанаўлівалі скульптуру. Стамбхі ўзводзілі ў гонар багоў. Лічылася, што гэтыя калоны злучаюць зямлю і нябёсы.

На стамбхах размяшчалі ўказы правіцеляў, а таксама розныя выслоўі. *Стамбха правіцеля Ашока* завяршалася скульптурнай групай з чатырох ільвоў, якія скіравалі позірк па баках свету. Некалі яны ўтрымлівалі на сваіх спінах кола — адзін з сімвалаў будызму.

Незвычайным багаццем фарбаў і непаўторнасцю вобразаў адзначаецца жывапіс Старажытнай Індыі. Жывапісныя кампазіцыі з шырокай разнастайнасцю тэм і сюжэтаў упрыгожвалі сцены палацаў, дамоў вышэйшай шляхты, храмавыя і манастырскія комплексы.

Найбольш яркую карціну штодзённага жыцця індыйцаў даюць роспісы старажытных пячорных храмаў *Аджанты*. Сярод мноства роспісаў, якія пакрываюць сцены пячорных храмаў, мы бачым і сцэны баляванняў, і цырыманіяльныя працэсіі, і малюнкі сланоў, ільвоў,

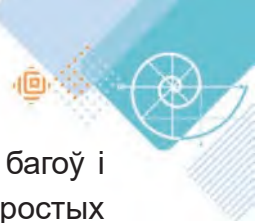

Стамбха правіцеля Ашока
(III ст. да н. э.)

Фрагмент роспісу Аджанты
(II ст. да н. э. — V ст. н. э.)

лебедзяў. Мастакі з аднолькавай любоўю ствараюць вобразы багоў і людзей, мужчын і жанчын, прадстаўнікоў вышэйшай знаці і простых людзей.

Выява стамбхі Ашокі зрабілася ў XX стагоддзі нацыянальнай эмблемай — гербам Індыі. Як вы думаеце, чаму была абрана менавіта гэта скульптурная выява?

Старажытныя індыйцы, атрымаўшы ў спадчыну каштоўнасці культуры Харапы, разнастаілі свет мастацкіх вобразаў. Увага творцаў да дэталю спарадзіла характэрную рысу старажытнаіндыйскага мастацтва — дэкаратыўнасць. У гэтых дэталях, прапрацаваных старанна і вытанчана, раскрываецца старажытнаіндыйскае мастацтва.

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ

1. Як вы думаеце, што прыцягвае мастакоў больш позняга часу ў жывапісных вобразах Старажытнай Індыі (электронны дадатак)? Пазнаёмцеся з фантастычным пейзажам «Мудрасць Ману» Мікалая Рэрыха ў электронным дадатку. Што асаблівага мастак хацеў расказаць пра Індыю?
2. Старажытная Індыя лічыцца радзімай шахмат. Паглядзіце, як выглядалі старажытнаіндыйскія шахматы. Раскажыце, наколькі змяніліся асноўныя фігуркі.

Шахматы (III тыс. да н. э.)

Дзіцячая цацка (III тыс. да н. э.)

ТВОРЧАЯ МАЙСТЭРНЯ

Перад вамі выява дзіцячай цацкі, створанай індыйскімі майстрамі. У ёй прадстаўлены сюжэт з жыцця старажытных індыйцаў. Раскажыце, пра што апавядае нам гэта цацка. Паспрабуйце самастойна выканаць з пластыліну яе фрагмент.

